

Csikós Gábor

Fejszecsapások

Földosztás, gyilkosság és tévesztés Pusztamonostoron (1945–1955)

„A kulákság a szocializmus építésének legvadabb ellensége, aki a legaljasabb eszközökkel, gyilkossággal, gyújtogatással, rombolással, szabotázzsal harcol a szocialista fejlődés ellen”¹ – állt a Szolnok Megyei Néplap Elméleti tanácsadójában.² Noha a propaganda különösen az utóbbiakkal vádolta a „népellenségnek” tartott gazdagparasztokat, a gyilkosságot tervező „kulák” is visszatérő alakja maradt a kora ötvenes évek sajtójának.³ A valóságban ehhez képest alig történt gyilkosság, amely velük kapcsolatba hozható lett volna.⁴ A kivételek egyike Borbély Miklósé, akit nyolc fejszecsapással öltek meg 1949-ben. A Népszava az ügyről „Kulákok gyilkos merénylete egy DÉFOSZ⁵-vezető ellen” címmel számolt be, részletezve, hogy egy „44 holdas kulákgazda, nyugatos őrmester” vezetésével megölték a „dolgozó parasztok érdekeit védő helyi DÉFOSZ szervezet ügyvezetőjét.”⁶ A járási bizottság gyűlésén pedig elhangzott, hogy „Pusztamonostoron el is kezdődött a támadás, ahol egyik vezetőségi tagunkat kulák felbujtásra egy középparaszt agyonütötte.”⁷

Mindezek ellenére Borbély Miklós sem ekkor, sem később nem emelkedett a munkásmozgalom mártírjainak sorába, nem neveztek el róla közintézményt, nem kapott emléktáblát, életrajza sem került be az Értünk éltek kötetbe,⁸ az esemény nem lett Pusztamonostor helytörténetének része sem.⁹ Hogy miért, annak megválaszolásához a második világháborúig kell visszatekinteni. Az 1945-tel kezdődő időszak,

¹ Szolnok Megyei Néplap: 1950. IV. 15.

² A „kulákság” definíciójával adós maradt a kommunista propaganda. Ennek ellentmondásaira: Fitzpatrick, 1994: 30–32.; Bolgár, 2011: 61.; Tóth, 2016: 638–639.

³ További példák a Szolnok Megyei Néplapból: „Bebizonyították, hogy a dolgozó nép ellenségei és hogy a teremő béke helyett a háborút, a pusztulást, a gyerekek, az asszonyok, az öregek legyilkolását akarják.” (1950. V. 26.), vagy: „A kulák porig égett falvakat, lerombolt városokat akar.” (1950. V. 6.)

⁴ Az 1949 és 1953 közötti sajtó a Mecsekrákoson (Szabad Föld 1949. VII. 27.), Lengyelkápólnán (Szabad Nép 1950. I. 24.) illetve a Vereben (Magyar Nemzet 1953. III. 22.) történt halálesetek kapcsán gyanúsított „kulákokat.”

⁵ Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége

⁶ Népszava 1949. III. 13.

⁷ MNL JNSZML XXXV. 41. 2. 30. 1949. III. 12.

⁸ Gecsenyi–Selmeczi szerk., 1974: Pusztamonostorról két életrajzot mutat be a kötet. Bazsó István (1882–1927) és Szász József (1873–1919) MÁV-alkalmazottak szegényparaszt családból származtak, a proletárdiktatúra helyi eseményeiben vállaltak szerepet.

⁹ Bagi–Soós, 1989: 123., vagy Bathó, 2011: 429. sem említi; kivétel Mizsei, 2006; Besenyi, 2008: 198

amely az 1949-es gyilkossággal tetőzött, három család sorsát kötötte össze és változtatta meg. Jelen tanulmány ezen családok indulásával foglalkozik, majd az 1949-es tragédiát mutatja be kitérve arra, milyen töréssel járt ez az érintettek életében, milyen hatást gyakorolt a falu egészére. Végül, arra keresi a választ, hogy a kedvező csillag-állás ellenére miért nem született Borbély Miklós-kultusz a Rákosi-korszak éveiben.

Helyszín és előzmények

A helyszín: Pusztamonostor

A századfordulón nagyjából másfél ezres település közigazgatásilag a Jászsághoz tartozott ugyan, történelme azonban a jászokétól különbözött, mivel lakói nem vettek részt az 1745-ös redempcióban, 1848-ig jobbágyság maradtak.¹⁰ A jobbágyság eltörlésének idején a birtokos gazdálkodók kevesen voltak, a többség földtulajdon nélkül vágott a polgári kornak.¹¹ A települést még a második világháború idején is agrárjelleg jellemezte, ekkor a lakosság 96%-a élt mezőgazdaságból. Iparral mindössze tizenhétven, kereskedéssel heten foglalkoztak.¹² A földbirtokstruktúra – amelyen a Nagyatádi-féle földreform sem változtatott különösebben – eltért a jász településektől. A különbség egyrészt abban állt, hogy a járáson belül a kisbirtok itt volt a legkevésbé meghatározó.¹³

I. A kisbirtok aránya a Jászsági Felsőjárás területén a harmincas években

NÉV	ÖSSZTERÜLET (HOLD)	EBBŐL KISBIRTOK (HOLD)	KISBIRTOK ARÁNYA
Jászárokhalma	7823	7483	95,7%
Jásztelek	5235	4950	94,6%
Jászdózsa	7449	6902	92,7%
Jászfényszaru	13240	12218	92,3%
Jászárokszállás	19887	17727	89,1%
Alattyán	6218	4613	74,2%
Jászfelsőszentgyörgy	6826	4601	67,4%
Jánoshida	7731	4273	55,3%
Pusztamonostor	4340	2300	53,0%
Összesen	78749	65067	82,6%

Országos Mezőgazdasági Címtár V. kötet (Tiszántúl): 162. alapján

¹⁰ Pethő, 1999: 6.

¹¹ Bagi–Soós, 1989: 122.

¹² Schefftsik, 1935.

¹³ A jászsági birtokviszonyok identitásformáló erejére: Cseh, 2017: 307–309., 334.

Másrészt a kisbirtokok eloszlása is más képet mutatott: a közép- és gazdagparaszti réteg vékonyabb, mint a Jászságban, a parasztbirtokok 70%-a tíz holdnál kisebb. Vagyis mintázatában nem annyira a jász környékéhez, mint inkább az országos átlaghoz állt közel. Hozzá kell még ehhez venni, hogy jelentős volt a mezőgazdasági munkaerő-felesleg is. Míg a járásban 4933 birtokosra 3315 mezőgazdasági munkás (0,67) jutott, addig a helyi arány 143:180 (1,26) volt.¹⁴

II. Birtokos családfők száma, százalékos aránya 1930.

	PUSZTAMONOSTOR	JÁSZSÁGI FELSŐJÁRÁS	JÁSZ-NAGYKUN- SZOLNOK MEGYE	MAGYAR- ORSZÁG
100 holdon felül	8 (5,6%)	113 (2,3%)	599 (1,4%)	12378 (1,8%)
50-100 hold	4 (2,8%)	111 (2,3%)	1266 (3,2%)	10755 (1,6%)
10-50 hold	30 (21%)	1575 (32%)	12145 (32%)	168557 (24,7%)
1-10 hold	95 (66,4%)	2992 (60,6%)	24312 (61,3%)	465096 (68,1%)
1 holdon alul	6 (4,2%)	142 (2,8%)	1220 (3,1%)	25827 (3,8%)

Népszámlálás 1930 (https://library.hungaricana.hu/hu/collection/ksh_neda_nepszamlalások/) alapján

A községi társadalom másik pólusát, a gazdasági elitét sokszínű társaság adta. Egy részük az országos nemességhez tartozott: így gróf Waldeck Frigyes (1880–1953), vagy az országgyűlési képviselőt adó Thassy,¹⁵ akiknek rokona volt az 500 holdas birtokot igazgató Balázsovich Oszkár (1864–1937) máltai lovag.¹⁶ Unokahúga, Balázsovich Margit (1895–1965) Kárpáthy Kamilló (1876–1952) vezérkari főnök felesége lett.

Volt olyan, aki szegényparaszti sorból került az elitbe. A Jenes család karrierjét Jenes András indította: az egykori mezőgazdasági munkás az 1920-as évek közepén már 350 holdon gazdálkodott. 1935-ben kisgazdapárti programmal képviselőnek is választották, s így négy évig az országgyűlés tagja volt.¹⁷ Fivére, Jenes József (1881–1939) pedig 800 holdon folytatott gazdálkodást.¹⁸

¹⁴ 1930. évi népszámlálás 2. Foglalkozási adatok községek és külterületi lakott helyek szerint (1934) <https://library.hungaricana.hu/adatbázis> alapján.

¹⁵ bellusi Baross, 1893: 326–327.; Thassy Géza (1836–1898) 446 holdas birtokos; 1884 és 1887 között függetlenségi programmal országgyűlési képviselő. Kiss 2012: 130.

¹⁶ 1928-ban kúriáját felajánlotta közösségi otthon számára: kisdédóvó, mintakertészet is működött, különböző tanfolyamokat szerveztek. Kereskedelmi címtár, 1924: 1257.; Sugárné, 2003: 22–23.

¹⁷ A Szolnok Megyei Néplap a Jászság Mágnás Miskájaként emlékezett róla.

¹⁸ Scheftsik, 1935.

Az elit egy harmadik, jól elkülönülő csoportját a jázsági származású parasztgazdák alkották. Pethes Antal (1842–1927) jászárokszállási kispap¹⁹ gyermekei közül Marcella (1864–1942) Pádár Kálmán (1860–1938) jászárokszállási főbíró felesége lett, Kálmán fiuk pedig később majd a Független Kispapárt pusztamonostori szervezetének elnöke lesz. Ifjabb Pethes Antal (1876–?) géplakatos ipart tanult, 311 holdon gazdálkodott, 25 holdas mintaszőlője volt, bérceplést is vállalt. István fia (1909–1986) okleveles gazdász; a másik fiút, Antalt 1944. november 24-én a bevonuló orosz katonák agyonlőtték. Idősb Pethes Antal másik fia, Alajos (1870–1960) 141 hold saját és 59 bérelt holdon gazdálkodott, jó nevű állattenyésztőként ismerték.²⁰ Ő lett Kovács Aladár apósa.

Szereplők

Kovács Aladár 1892. március 14-én született Erdélyben, Marosújváron. Apja eredetileg földműves, majd bányász, bányatiszt. Hat gimnáziumi osztályt végzett, magyar anyanyelvén kívül románul, oroszul és németül is beszélt. Az első világháborúban állítólag szolgált a Novarán is, majd őrmesterként, ezüst- és bronz vitézségi érem birtokában szerelt le. Kereskedéssel foglalkozott, ami a Pethes családba történt beházasodás után gazdálkodással is kiegészült. Négy gyermeke született. Tekintélyes polgárnak számított: amikor Kárpáthy Kamilló meghívására McArthur (1880–1964) generális 1932-ben felkereste a községet, Kovács Aladár is a vendéglátói között szerepelt.²¹ Miután a második világháborúban légnyomást kapott és leszerelt, a főjegyző tolmácsolásra kérte fel, az ő feladata lett a németekkel való kapcsolattartás. A kivonuláskor kényszerítették, hogy tartson velük.²² 1945 áprilisában tért csak haza, ahol házát kifosztva találta, földjeit addigra a Földosztó Bizottság már szétosztotta.²³

A bizottságban meghatározó szerepet játszott Borbély Miklós. A férfi 1911. január 5-én, Tóalmáson született, a világháborús részvétele előtt munkás volt a Ganz gyárban. Örökös politikai útkeresését állítólag mint nyilas kezdte, majd 1945 februárjában a szociáldemokrata párt tagja lett. Októberben már kommunista, de innen három hét után kilépett, mert a vezetőséggel elégedetlen volt. Hamarosan a Nemzeti Parasztpárt soraiba lépett. A háború után Pusztamonostorra, Kovács Aladár üresen álló,

¹⁹ Jászvidék 1927. II. 26.

²⁰ Pádár Kálmán 107 holdon gazdálkodott, tizenkét éven át volt főbíró. Scheftsik, 1935.; Jászvidék 1938. VIII. 21. Pádár Kálmán 107 holdon gazdálkodott, tizenkét éven át volt főbíró.

²¹ BFL XXV.2b.2719/1948. Stephen Smergel amerikai őrmester vallomása. Hivatalosan „nincs kiküldetésben, mindössze szabadságát használja fel arra, hogy az európai katonai körökkel érintkezésbe lépjen.” (MTI 1932. 09. 16.) Visszaemlékezéseiben annyi szerepel, hogy Magyarország kormányzója szomorúan nézett a közelgő katasztrófa elé. (MacArthur, 2001: 75)

²² MNL JNSZML XVII. 546. 1946. III. 14.

²³ BFL VII. 5. c. 4380/1949.

négyszobás házába költözött, aki azonban hazajövele után mindent megtett kiköltöztetése érdekében. A konfliktus végül Kovács győzelmével zárult, aki hozzákezdett birtokai visszapereléséhez.

Az események harmadik szereplője, Baráth István Pusztamonostoron született 1900. október 15-én. Három testvére közül kettő hősi halált halt, ő maga is katonai szolgálatot teljesített. Felesége emlékezése szerint: „Férjem öt elemi végzett, aztat is csak részben, mert az apja is cselédember volt és nyomorban éltek, ezért bojtárnak szegődötték.”²⁴ A házasságból – amely nem nélkülözte a gyakori veszekedéseket²⁵ – egy lányuk, majd 1927-ben egy fiuk született. A fiú hat elemi elvégzése után földművesként dolgozott, időnként pedig kőművességet vállalt. A család egy 1959-es kérvény szerint három hold földet kapott az 1945-ös földosztáskor, így ezután hét holdas birtokon gazdálkodtak.²⁶ A korabeli dokumentáció azonban nem tartalmazta Baráth nevét,²⁷ sőt, az 1949-es jegyzőkönyv szerint Baráth éppen kárvallottja volt a földosztásnak, mivel Borbély elkoboztatta földjét. Ezt később Baráth visszaszerelte ugyan, de haragjuk egymás iránt nem enyhült.²⁸ A későbbi visszaemlékezések szerint a családtagok egyik pártba se léptek be, Baráth István pártonkívüliként lett a képviselőtestület tagja.

Az 1945-ös év: világháború és „helyi háborúk”

A három család egy faluban élt ugyan, de sorsuk az 1945-ös évtől kezdődően kötődött össze végzetesen.

A világháború okozta traumák sorát még ebben az évben szaporította a deportálás²⁹ majd a vidéki társadalom átformálásának kezdetét jelentő „földreform”.³⁰ Vitattak, hogy volt-e központi terv Kelet-Európa szovjetizálására,³¹ ám az tény, hogy az 1945 és 1961 közötti időszak minden korábbinál radikálisabb változásokat hozott a vidék életében.³² Míg a korábbi rendszerek inkább csak alkalmazkodásra kényszerítették a parasztságot, a kommunista diktatúra ezen életvilág felszámolására törekedett, mivel nyersanyag- és munkaerőforrásként tekintett a vidékre.³³ A kommunista „földreform” egyik jellemzője, hogy a gyakorlatban nem a földéhségre adott válasz volt,

²⁴ BFL VII. 5. c. 4380/1949.

²⁵ Orosz György rendőr törzsőrmester jelentése. Uo.

²⁶ Uo.

²⁷ A családból későbbi veje, Györgyfi István (1917) hentes szerepel csupán.

²⁸ MNL JNSZML XXXV. 41. 2. 30.

²⁹ Bojtos, 2017: 63.

³⁰ Ö. Kovács, 2017: 38–44.

³¹ Bódy-Horváth, 2015: 7–12.

³² Verdery, 2009: 307–309.

³³ Horváth, 2016: 65.

hanem ideiglenes megoldás a kollektivizálás felé vezető úton:³⁴ ezt erősíti a jársági végrehajtása is, amelynek megvalósulását és ellentmondásait az utóbbi években több tanulmány is tárgyalta.³⁵

Különböző kimutatások 139 és 151 közé tették a pusztamonostori földigénylők számát. Ez nem számított magasnak, mivel ennél több jelentkező akadt Alattyánon (385), Jánoshidán (736), Jászfelsőszentgyörgyön (334) vagy Jászfényszaru (376) is.³⁶ Igényeik kielégítésére nem állt rendelkezésre elegendő föld, még az első tervek alapján sem.

III. Terv és megvalósulás: a Jársági Felsőjárás földosztó bizottságainak megyei felülbírálata

TELEPÜLÉS	ELVENNI SZÁNDÉKOLT FÖLD (HOLD)	HÁNY BIRTOKOSTÓL SZÁNDÉKOLJÁK ELVENNI?	ÖSSZES IGÉNYBEVÉTEL (HOLD)	MENNYI VALÓSULT MEG (%)	KITŐL VENNÉK EL A LEGTÖBBET?	LEGNAGYOBB TÉNYLEGES IGÉNYBEVÉTEL
Alattyán	1379	11	241	17%	dr. Maár Tóth Lajos	241
Jákóhalma	549	11	170	31%	papbirtok	106
Jászfényszaru	2301	47	896	39%	Közbirtokosság	639
Jászárokszállás	1448	17	658	45%	Közbirtokosság	280
Jászdózsa	1089	52	171	16%	Egyházalap	54
Jásztelek	461	23	20	4%	Jásztelek község	20
Pusztamonostor	1633	19	763	47%	Balázsovich László	525

MNL JNSZML XVII. 505: A Jársági Felsőjárás Földigénylő Bizottságának iratai: 587/1945 jelentések a járásbeli földosztásról

A járásban a legnagyobb birtokot Pusztamonostoron foglalták le a „földreform” céljaira és itt is valósult meg leginkább a helyi elképzelés. A község élén 1945 áprilisában szociáldemokrata vezetés állt, a földigénylő bizottság nyolc tagjából hatan tartoztak ide: négyük – köztük Borbély Miklós – nincstelen volt. A többiek és a két kommunista tag is rendelkezett viszont törpebirtokkal.³⁷

³⁴ Wegren, 2005: 14–15.

³⁵ Például Csöngé, 2011; Csöngé, 2016, vagy Cseh, 2017.

³⁶ MNL JNSZML XVII. 505. 587/1945 jelentések a járásbeli földosztásról

³⁷ MNL JNSZML XVII. 505. Számnélküliek: 1945–1947.

A szocialista történetírás a pusztamonostori földreformot olyannak láttatta, amely az elnyomottak érdekeit képviselte a megyei fórummal szemben.³⁸ Ehhez képest több kárvallott kapcsán merülhet fel a magánbosszú gyanúja. Így Kovács Aladár földjét „népellenesség” és „németbarátság” címén foglalták le és osztották szét.³⁹ Pethes Antal ellen nem annyira „népellenes” bünt, hanem inkább személyes sérelmeket hoztak. A fő vádak Pethes „munkásellenes” magatartását taglalták, így azt, hogy munkásainak „a szokásos béreknél kevesebbet fizetett,” a főszoigabíronál tartott értekezleten „munkásellenes irányban működött és szerepe volt abban, hogy a főbíró két munkásvezetőt internálni akart,” valamint a légiriadó alatt is dolgoztatta munkásait, mondván „akit megöl a bomba, azt a munkásokkal majd elföldelteti.” Az Országos Földbirtokrendező Tanács szerint az „inkriminált magatartás [...] az elmentés tanúvallomásokból [...] nem volt megállapítható, de még a valóság esetén sem lettek volna a vádbeli cselekmények az elkobzás megállapításához elégségesek.” Ennek ellenére 1946 májusában csak tanyai lakóházát szolgáltatatták vissza, mivel földjeit és gazdasági felszereléseit addigra már szétosztották. A javaslat az eszközöket a juttatottak birtokában hagyta, az akkor közel hetven éves Pethes Antalnak pedig az ország más részén javasolt cserebirtokot szerezni.⁴⁰

Nem mondható el tehát, hogy bármelyik félnek kedveztek volna az ítéletek. A parázsló konfliktusokat még tovább szították az októberi események, amelyek elindítója az a huszonnégy éves Király László volt, aki állítólag papi hivatását cserélte politikai karrierre, amikor 1945-ben adóügyi jegyzői minőségben Pusztamonostorra került, majd a kommunista párt titkára lett. Személye hamarosan a pártja számára is vállalhatatlanná vált: amikor a megye kommunista főispánja arról értesült, hogy Király sorozatos törvénytelenéseket követett el a választói névjegyzékek összeállításakor, a visszaéléseket egyébként készségesen eltussoló főispán felfüggesztette.⁴¹

1945 októberében, amikor a földhözjuttatottak nem kapták meg a vetőmagot, Király a Futurától⁴² követelte az igények kielégítését. A elégedetlenkedők kétszáz főse duzzadt tömege végül megrohmozta az épületet és kifosztotta a raktárt. A sikeren felbuzdult Király László az eljárásság ellen kezdett uszítani. A főjegyző lemondatását követően Király vette át a község irányítását. Rémuralma során Borbély Miklós játszotta a végrehajtó szerepét.⁴³ Király László uralma tíz napig tartott, tetteiért bíróság előtt kellett felelnie. Borbély Miklóst végül nem kérték számon, a büntetőeljárás során nem merült fel a neve, de Király bukása érzékenyen érintette és időlegesen háttérbe szorult.

³⁸ Továbbiak: Mezőberény, Jászfényszaru, Hajdúhadháza. Jenei, 1970: 144.

³⁹ MNL JNSZML XVII. 546. 1946. III. 14; 1946. III. 22.

⁴⁰ MNL JNSZML XVII. 546. 36.722/1946

⁴¹ Csöngé, 2014: 295.

⁴² Futura: Magyar Szövetkezetek Áruforgalmi Részvénytársasága (lásd Viszket, 2013.)

⁴³ BFL XXV. 2. b. 2719/1948.

1949. március 6. A gyilkosság

1949. március 6-án Kovács Aladár a tanácsházára ment, hogy teljesítse a disznó-be-szolgáltatást. A jegyző azonban kevesellte a befizetést, és mikor ezt Kovács vitatta, az illetékes személyhez, Borbély Miklóshoz irányította. Ő többekkel éppen a szövetke-zeti kocsmát átadását ünnepelte. A helyszínre érkező Kovács felesége rokonai, a Pádár család tagjai közt foglalt helyet. Asztali beszélgetésüknél sok minden szóba kerülhetett, politikai kérdések is. Egy tanú szerint valaki azt mondta, hogy az ország élén „zsidó tömeg áll.” Kifakadtak a központosítások ellen is. A kocsmáros vallomása szerint sok bor és pálinka fogyott, különösen az asztaltársasághoz csatlakozó Baráth István ivott.

Az iszogatás és beszélgetés hevében Baráth István átkiabált Borbély Miklós asz-talához. „Piszkos kommunisták vagytok, meghúzódtok a Pártban, mert féltek, hogy megbolygatnak benneteket.” Baráth fenyegetőzött és tovább szidalmazta a kommu-nistákat. Borbélynak a fejére olvasta, hogy „nyilas kommunista”.⁴⁴

A készülő robbanás elmaradt: tettelegesség nem történt. Kovács Aladár nyolc óra körül hazament. Néhány óra múlva, úgy tizenegy körül Baráth István fia arra ébredt, hogy az apja kéri, jöjjön, „mert a kocsmában meg akarják verni.” Visszaemlékezése szerint: „az apámban már jócskán volt ital, úgyhogy nem tudtuk levenni arról, hogy visszamenjen a kocsmába, és mivel láttam, hogy huzakodásra kerülhet sor, magam-hoz vettem az [...] ólmos ütleget [...] Láttam azt is, hogy apám baltát vesz magához, és így mentünk a kocsmába.” A kocsmáros hamarosan zárórát hirdetett és mindenkit távozásra szólított fel. Berényi Kálmán és Borbély Miklós fel is keltek az asztaluktól, ám távozásukat Baráth fenyegetésként értékelte, és megütötte Borbélyt. Berényi a védelmére sietett, de ekkor a férfi baltával suhintott felé, mire ő előkapta a bicskáját. Ez még jobban feldühítette Baráthot, aki megfutamította Berényi Kálmánt, majd fiával együtt Borbély Miklósnak esett. Az a földre került, itt több fejsze-csapás is érte. Baráth István ezután Berényi után indult, de pár perc múlva visszatért, benyomta az akkor már bezárt kocsmáját, és tovább ütötte a földön fekvőt.⁴⁵ A következő napok a feszült várakozás jegyében teltek, mivel a főjegyző nem jelentette azonnal a törté-neteket feletteseinek.⁴⁶ Időközben Borbély Miklós a kórházban belehalt sérüléseibe.

1949. március 12. A megtorlás

A házkutatás során roszdás töltenyeket találtak Kovács Aladár portáján, de elmon-dása szerint nem tudott róluk. Horváth Sándor rendőrfőhadnagy akkor felszólította, hogy hányja szét az udvaron felállított téglarakást, közben ő maga felment a padlásra,

⁴⁴ BFL VII.5.c. 4380/1949.

⁴⁵ Ua.

⁴⁶ Papp, 2014: 375.

és onnan egy Frommer pisztollyal meg nemzetvédelmi jelvényrel tért vissza. Azt állította, hogy a bűnjeleket egy bőröndben, harisnyák között találta. Kovács Aladárnak régen volt ugyan fegyvere, de Steyer gyártmányú, a bizonyítékot így nem ismerte el. Március 12-én aztán az ÁVH egy különítménye jelent meg a községben és lakásukról elhurcolta a gyanúsítottakat.

Miként válhatott fővádoltá az a Kovács Aladár, aki a gyilkosságban nemhogy nem vett részt, de órákkal korábban elhagyta a helyszínt? Bizonyos tekintetben ideális bűnbaknak tűnhetett, hiszen korábban sok összetűzése akadt a faluban. 1945-ben a falubeliek vitték el ingóságait, amiket kérésre sem voltak hajlandók visszaadni: a pereskedés számos konfliktus forrása volt.⁴⁷

Az 1949-es rögtönítélő bírósági eljárás során mindvégig hangsúlyozták Kovács Aladár és Horthy kapcsolatát (Novara), ami kiegészült az életmódját (cselédtartás) és a rendszerrel való szembenállását taglaló epizódokkal. „Politikai beállítottsága rendszerellenes volt, a szövetkezeti mozgalom ellen foglalt állást.”⁴⁸ Berényi Kálmán a németbarátságot emelte ki.⁴⁹ A tárgyalás nagyon hamar elkanyarodott a gyilkosságtól, és a rendszert érintő jelenségekkel foglalkozott. Az alacsony termetű, gyors beszédű Kovács Aladár meggondoltan és logikusan védekezett, de az eljárás célja nem az igazság felderítése volt.

A politikai él a sajtóban is megjelent. Az újságcikkek többsége az MTI-hírt vette át, amelyben „gyilkosságra felbujtó nyugatos kulákgazda” szerepelt.⁵⁰

Megfigyelhető a kísérlet az ügy földrajzi kiszélesítésére is. A járási értekezleten a gyilkosság tárgyalásánál felhozták, hogy Jászfákóalmán és Jászboldogházán is kaptak fenyegetéseket a párttitkárok.⁵¹ A kiterjesztés további lehetőségét adta a napokra rá bekövetkező jászboldogházi eset, amikor „kulák felbuztatásra Pozsonyi István községi közellátási kisegítő megtámadta az MDP helyi titkárát azzal, hogy megölje.” Valójában a konfliktus hátterében ott is magánjellegű nézeteltérés állt.⁵²

Feltűnő, hogy a bírósági tárgyaláson többször is előkerült Kovács Aladár fellépése az iskolák államosításával szemben: feltételezhető, hogy ezzel az ügyet Pócspetrihez⁵³ kívánták kötni. Ez a szál azonban hamar elsikkadt.⁵⁴

⁴⁷ MNL JNSZML XVII. 546. 1946. III. 14.

⁴⁸ BFL VII.5.c. 4380/1949.

⁴⁹ Ua.

⁵⁰ MTI Belföldi Hírek: https://library.hungaricana.hu/hu/collection/mnl_mti_napihirek_belfoldihirek/. Délmagyarország 1949. III.13.; Népszabadság 1949. III.13.; Népszava 1949. III.13. Részletesebb tudósítás: Népszabadság 1949. III. 20.

⁵¹ MNL JNSZML XXXV. 41. 2. 30.

⁵² Besenyi, 2008: 198–199.

⁵³ Szabó, 2012: 853–855.

⁵⁴ MNL JNSZML V. 633. 1948. VI. 8.

A gyilkosság tárgyalása azt mutatja, hogy a konkrét ügyet egyedül Baráth István képviselte. Magát és fiát mentendő, Kovácsot vádolta, és előadta, hogy az későbbi látogatása során „megelégedését fejezte ki a történetek miatt.” Felhozta azt is, hogy Kovács leitatta és Borbély ellen uszította. Baráth fia szerint Kovács azt mondta: „ha nem ő intézte volna el, megtette volna Pádár János, aki nekik nagy ellenségük volt.” A vádak azonban még így is gyenge lábakon álltak.

A kegyelmi tanácskozáson az államügyész érvelése nem az esetre hivatkozott, hanem arra, hogy az ország egész lakosságának – beleértve a kulákságot is – példát kell statuálni. Egyedül Dr. Török Zoltán tanácselnök volt a kegyelem mellett, nyolcan viszont ellene szavaztak. Kovács Aladárt március 12-én fél nyolckor végezték ki,⁵⁵ Baráth Istvánt életfogytiglani börtönbüntetésre, fiát tizenkét év fogházra ítélték.

Időközben megpróbáltatásokat élt át a község is. Pádár Kálmánt és Jánost a rendőrség őrizetbe vette, huszonegy személy ellen eljárás indult.⁵⁶ A kiszállítás indoka a gyilkosság volt, a büntetéseket mégsem erre hivatkozva rótták ki. Szembetűnő, hogy a Pádár illetve a Pethes család szinte összes tagját megbüntették: irreálisan magas összegekkel. Érzékeltetésül: Kovács Aladár összvagyonát: 140.000 forintba becsülték, ebből a föld 130.000 forintot tett ki. Baráth István 30.750 forintos vagyonának nagy részét (24.750Ft) is földje és lakóháza adta.

IV. „Mezőrendészeti kihágás” miatt megbüntetett személyek és vagyoni állásuk

NÉV	VAGYONI ÁLLÁS	MEZŐRENDESZETI KIHÁGÁS
Dózsa János	15 hold szántó, lakóház, 2 ló, 4 szarvasmarha	24.000 forint
Kövér László	15 hold szántó, 18 hold rét, 1 lakóház, 3 szarvasmarha	24.000 forint
Pádár Ignác	27 hold szántó, 1 hold szőlő, 5 hold rét, 2 ló, 5 szarvasmarha	24.000 forint
Pádár Kálmán	49 hold, 2 szőlő, lakóház, 3 ló, 6 marha	24.000 forint
Pádár István	27 szántó, 3 szőlő, ház, lakóház, 3 ló, 5 marha	24.000 forint
Pethes Alajos	41 szántó, 1 ház, 2 ló, 3 csikó, 4 szarvasmarha	24.000 forint
Pethes Émán	bérszántó, bércséplő, 1 gabonaraktár, 1 ház, 2 cséplőszekrény	24.000 forint
Papp Ferenc	58 szántó, 16 legelő, 1 ház, 2 ló, 4 marha	24.000 forint

MNL JNSZML Főispáni iratok 217/1949.

A járási értekezleten is belátták, hogy a túlhajtott terror nem érte el a célját, a visszájára fordult. „Bírságotlunk a 19 holdas parasztot is, és ez eredményezte azt, hogy a középparasztot is megfélemlítettük. [...] Még a dolgozó kis paraszt is félt.”⁵⁷

⁵⁵ BFL VII.5.c. 4380/1949. Kegyelmi tanácskozási jegyzőkönyv

⁵⁶ MNL JNSZML IV.422. Évnyegyed jelentés: 1949. VI. 6.

⁵⁷ MDP Szolnok Megyei Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei: 1949. III. 23.

Bár a kommunista hatalomátvétellel szemben fegyveres ellenállás – néhány nagyon ritka kivételtől eltekintve⁵⁸ – nem szerveződött, a propaganda igyekezett ennek lehetőségét napirenden tartani és ezzel indokolni a rendszer erőszakosságát. 1950 elején a lengyelkápornai gyilkosság, 1950 júliusában egy erdélyi gazdálkodó meggyilkolása,⁵⁹ a csepregi összeesküvés⁶⁰ vagy a jászárokszállási téeszelnök halálos balesete⁶¹ ugyanazt a forgatókönyvet követték. Személyes, elszigetelt konfliktusokból összeesküvést építettek,⁶² amivel legitimálható volt az erőszak például a téeszítés ügyének véghezvitelében.⁶³

Nem ez volt az egyetlen eszköz a parasztság termelőszövetkezetbe kényszerítésére. Mint a pusztamonostori eset is mutatja, az adminisztratív eszközök, „kulák”-ellenes kampányok vagy éppen a tagosítás erőszakolása mind az eszköztár részei voltak.⁶⁴ Világpolitikai szempontból a jugoszláv szakadás tette sürgetővé a kollektivizálást, a rendszer belső logikája szerint viszont a falu mint politikai ellenzék felszámolása motíválta.⁶⁵ Különösen a módosabb parasztokat tekintették ellenségnek, akik vagyoni függetlenségük, földhöz való ragaszkodásuk és mintaadó szerepük miatt a legerősebb ellenállást mutathatták.⁶⁶ A „szocialista törvényesség” –mint ezt a pusztamonostori eset példázza – az elitek kriminalizálásával, az aktuális bűntettek és az államellenesség összemosásával⁶⁷ – a jogszolgáltatást is a diktatúra kiépítésére használta.

Pusztamonostoron „December 21” néven alakult termelőszövetkezet. Működése belesimult a Felső-Jászság termelőszövetkezeteinek világába: kevés taggal, kis területen, ziláltan működött.⁶⁸ Az 1953-as évet például „igen nagy veszteséggel” zárta, az állatállomány jelentős része elhullott, a meglévő pénzalap egy részét elsikkasztották.⁶⁹

Mindezen sikertelenségben közrejátszott a helyi kommunista párt szervezetlensége is. A főispáni jelentés szinte már kérkedett azzal, hogy „az elbocsájtott alkalmazottak helyett politikai szempontból is megfelelő új alkalmazottak munkába állítására azonnal gondoskodás történt.”⁷⁰ A következő évek mégsem hoztak eredményeket: a gyilkosság nem lett a kommunista megújulás elindítója.

⁵⁸ Petrescu, 2013: 47–48.; Bottoni, 2018: 251–252.

⁵⁹ László, 2012: 81–85.

⁶⁰ Jobst, 2018: 433–439.

⁶¹ Földi, 2012: 302–303.

⁶² Ö. Kovács, 2009: 33.

⁶³ Viola et al, 2005: 319.; magyar viszonyokra: Varga, 2006: 223–235.; Ö. Kovács, 2012: 423–425.

⁶⁴ Varga, 2001: 12–16.

⁶⁵ Sokolovsky, 1990: 4–9.; Závada, 1999.

⁶⁶ Varga, 2006: 227.; Valuch, 2001: 201–207.

⁶⁷ Kareniauskaitė, 2015: 158–159.: Az ideológia szerint az egyenlő társadalom megszünteti majd a bűnözést, és mivel a politikai ellenfelek akadályozzák az egyenlőség kialakítását a korábbi elitek bűnösök.

⁶⁸ MNL JNSZML XXXV. 41. 2. 35. 1950. XII. 23.

⁶⁹ Bagi–Soós, 1989: 123.

⁷⁰ A főispáni jelentést idézi: Papp, 2014: 375

V. Termelőszövetkezetek a Felső-Jászságban, 1950. november

NÉV (TELEPÜLÉS, TSZ)	CSALÁDOK	CSALÁD- TAGOK	FÖLD- TERÜLET	SZÁNTÓ (HOLD)	MDP TAGOK	7 HOLDON FE- LÜLI BELÉPŐK
Alattyan, „Vörös Csillag”	30	46	338	280	31	1
Jákóhalma, „Béke”	21	36	204	172	9	2
Jánoshida, „Dimitrov”	55	68	413	371	29	1
Jászárokszállás-Ágós, „Alkotmány”	18	22	156		8	
Jászárokszállás, „Táncsics”	36	73	456	420	5	3
Jászboldogháza, „Új élet”	24	45	149	115	9	
Jászfényszaru, „Lenin”	52	82	330	251	30	
Jásztelek, „Alkotmány”	40	73	365	338	48	1
Jászfelsőszentgyörgy, „Vörös Sarok”	30	42	244	230	16	
Pusztamizse, „Tolbuchin”	20	36	215	111	34	
Pusztamonostor, „December 21”	28	30	170	119	15	

MNL JNSZML XXXV. 41. 2. 35. 1032/1950. 1950. XI. 1.

A párt működését nagyban gátolták a helyi vezetők egymással szembeni konfliktusai. 1949 májusában a fiatal MDP titkár, Kecskés Miklós összeverekedett a főjegyzővel. Baráth Miklós ügyvezető személyesen Rákosinak írt panaszt, amiben azt is fel-emlegette, hogy Kecskés hagyta az MNDSz⁷¹ ünnepélyt a zárdában megtartani.⁷² A következő években előfordult, hogy DISz fiatalok és az állami gazdaság dolgozói mentek „örizni Jézus koporsóját,” a pap pedig erről fényképeket is készített.⁷³

⁷¹ Magyar Nők Demokratikus Szövetsége

⁷² MNL JNSZML XXXV. 41. 22. 1949. V. 29. Kecskés Miklós „bukása” rövid életű volt, elkerült ugyan a községből és Budapesten kubikos munkát vállalt, de már 1951-ben az ÁVH I/6-a alosztály operatív beosztottjaként működött. 1977-es nyugdíjazásáig – ekkor alezredesi rangban főoperatív beosztott – számos kitüntetésben részesült. <https://www.neb.hu/asset/phpokZSQV.pdf> (A letöltés ideje: 2019. január 6.)

⁷³ MNL JNSZML XXXV. 41. 2. 22. 1952. IV. (1/30)

Az iskolaigazgató két gyermeke hittanra járt, sőt a feleség buzgó templomba járó volt. 1950-ben az öregasszonyok a téesztagokat szidták: „ti vagytok a falu szégyenei.”⁷⁴

A pártszervezet ilyen fokú ziláltságát látva nem is meglepő, ha egy 1949 novemberében készült jelentés szerint „leggyengébben halad a tagtoborzás Jászdózsa, Alattyan, Pusztamonostor és Jászboldogháza községekben.”⁷⁵ Az 1949 márciusában megta-
pasztalt ÁVH terror ellenére Pusztamonostor ellenállása a továbbiakban is kitartott.

A termelősövetkezetek ügye csak a Nagy Imre-féle enyhülés lezárulása után mozdult előre: Pusztamonostor végül 1955 augusztusában lett „termelősövetkezeti község.” Az agitátorok a napi sajtó kedélyeskedő hangnemével⁷⁶ szemben végül ezt fizikai erőszak alkalmazásával érték el. Beszédes az is, hogy 1955 szeptemberében a választott tanácsstagok közül még mindig akadt kettő, aki nem lépett be a tsz-be, és a Hazafias Népfrontbizottság 38 tagjából tizenhatan még egyéniek maradtak.⁷⁷ A kommunista párt győzelme ideiglenesnek bizonyult. 1956 októberében feloszlott a termelősövetkezet.⁷⁸

A túlélők későbbi sorsa

Baráth István fia részére először 1952 júliusában nyújtottak be per újrafelvételi kérelmet. Azt szerették volna igazolni, hogy önvédelemből történt a gyilkosság. Az ügy sommás ábrázolása – „kulákok agyonverték Borbély Miklós kommunista szegény-parasztot” – nem hagyhatott sok reményt a sikerre, a megidézett tanúkról kijelentették, hogy „kulákok,” így „vallomásuktól semmiféle tárgyilagosság el nem várható.”

Baráth Istvánné 1953. augusztus 9-én küldött újabb kegyelmi kérvényt, amelyet a községi tanács elnöke, Csordás István és a helyi párttitkár, Baráth András is támogattott. Az anya a család proletár pedigréjét bizonygatta,⁷⁹ a gyilkosságot kulák befolyásnak tulajdonította és részletezte saját (ötvenhárom évesen egyedül kell ellátnia a gazdaság ügyeit) és fia nehéz helyzetét (betegség). A funkcionáriusok érvelése a meggon-
dolatlanságra helyezte a hangsúlyt, kiemelték, hogy a fiatalember Eposz tag is volt.⁸⁰

A kegyelmi kérvényt elutasították. Az anya másfél év múlva ismét próbálkozott, 1955. márciusi kérvényében arra hivatkozott, hogy fia a börtönben megbetegedett, csak gyógykezelés menthetné meg az életét. (Egy év múlva valóban tüdőműtétet haj-

⁷⁴ MNL JNSZML XXXV. 41. 2. 22. 1950. VIII.31; 1952. II.13.

⁷⁵ Uo.: 1949. XI. 4.

⁷⁶ Szolnok Megyei Néplap, 1955. március 15: „Bejelentették, hogy Kecskés István pusztamonostori egyénileg dolgozó paraszt felszólalása következik. – Itt valami tévedés van elvtársak, mert igaz, hogy Kecskés István a nevem, az is igaz, hogy pusztamonostori vagyok, de nem egyéni gazda, hanem péntek óta tsz-tag.”

⁷⁷ MDP Szolnok Megyei Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei: 1955. IX. 15.

⁷⁸ A Nép Lapja, Tiszavidék 1956. XI. 29.

⁷⁹ „nem volt közöttünk soha osztályidegen vagy osztályellenség”

⁸⁰ Egyesült Parasztfűvéség Országos Szövetsége

tottak rajta végre.) Végül csak 1956. október 26-án kerülhetett szabadlábba, ekkor tért haza a családjához. Még a börtönben elsajátította a cipész mesterséget, így munkát vállalhatott a helyi KTSz-ben.

1956-ban apja is szabadlábba került, visszatért Pusztamonostorra, de „amint meghallotta, hogy akik még nem töltötték le a büntetésüket, azok jelentkezzenek”, önként visszament a börtönbe.⁸¹

1957 januárjában beadott kérvénye a család nehéz anyagi körülményeire hivatkozik, és arra, hogy „egyszerű földműves ember.” 1958. február 8-án keltezett beadványa pedig önvédelemnek igyekezett beállítani a tettét.⁸² 1959 decemberében a feleség beadványában a férfi alkoholos befolyásoltságát és alacsony műveltségét hozta mentesítő körülményként.⁸³ Utolsó, 1962 szeptemberi kérelme már inkább érzelmi síkon érvelt; megemlítette unokáit, akiket csak képről ismert.⁸⁴

A börtönevei alatt kezdetben „kényelmesen és sok hibával dolgozott,” gyakran vitázott a munkatársaival. 1958-tól azonban javult munkavégzése, „mint idős ember élen jár a feladatok vállalásában [...] jó példát mutat a fiataloknak [...] és építi a közösségi szellemet.” 1962 novemberi és 1963 augusztusi jellemzése azonos, a konklúzió azonban különböző; az első a kegyelmi kérvényt nem támogatta, mivel nincs megbánás és elhelyezkedése a pusztamonostori téésznél nem garantált. Fél évvel később nevelője mégis azt írta: „nevelési célt elértük, kegyelemben való részesítést javaslom.” Baráth István 1964. március 12-én hagyhatta el a szegedi börtönt.⁸⁵ Még tizenhárom évet élt: 1977-ben hunyt el.

Borbély Miklós özvegyének és gyermekének 500 forint gyorssegélyt juttatott Dögei Imre későbbi földművelésügyi miniszter. A következő napokban gyűjtés indult a DÉFOSZ központi iskolájában is, ahol 172 forintot gyűjtöttek.⁸⁶ A helyi tanács pedig egy tehenet juttatott az özvegynek, ám hozzátették: „gondunk lesz rá, hogy kapjon egy trafikengedélyt, amiből magát fent tudja tartani, nemzeti gondozásba vetetjük.”

Elvetették viszont azt a javaslatot, miszerint a kivégzett Kovács Aladár földjét is megkapja.⁸⁷ Az özvegy 1949 szeptember 15-i keresete viszont arról tanúskodott, hogy

⁸¹ BFL VII.5.c. 4380/1949. Orosz György rendőr törzsőrmester jelentése

⁸² „Mindketten proli családból származunk, akiket a Népi Demokráciánk fel szokott karolni.” Férje halála óta beteg, egyedüli családfenntartó, megöregedett, beleöszült a bánatba. Önként jelentkezett a téészbe, „és szeretném, ha férjemmel együtt dolgozhatnám végig öreg napjaimat a Szabadföld Téészben. Tehát utólag is nagyon kérem az Igazságügy Miniszter elvtársat, hogy amennyiben módjában áll és teheti, gyakoroljon kegyelmet és legalább öreg napjaira adják vissza 60 éves férjem szabadságát, hogy ő is mondhasa velem együtt Szabad Magyar hazánkban szabadon és boldogan élünk, higgyék el, hogy hasznos és szorgalmas dolgozója és felemelője lesz a Szabadföld Téésznek valamint Szocialista Társadalmunknak.”

⁸³ BFL VII.5.c. 4380/1949. Baráth Istvánné kérelme

⁸⁴ Uo. Baráth István kérelme

⁸⁵ Uo. Juhász Kálmán főtörzsőrmester véleménye

⁸⁶ Szabad Föld, 1949. április 3.

⁸⁷ MDP Szolnok Megyei Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei: 1949. III.23.

továbbra is nehéz körülmények között élt a család, „minden ellátás nélkül maradt.” Beadványában 45 ezer forintot követelt a felperestől.⁸⁸

Ennek teljesítése lehetetlen lett volna, hiszen a Kovács vagyont elkobozták. Özvegyének 1957-es kérelme szerint férjét elhurcolása óta nem látta és csak a tanácsi leiratból tudta meg, hogy ő már özvegy. A gyilkosságot követő években állandó üldöztetésnek volt kitéve, az állami gazdaságban erőn felül dolgozott, de még így sem tudta biztosítani négy gyermeke élelmezését. A belügyminisztertől anyagi kárpót-lást kért,⁸⁹ amiért férjét ártatlanul végezték ki.

Az ügy felülvizsgálatára csak a rendszerváltás után kerülhetett sor. Özvegy Kovács Aladárné jogorvoslati kérelmét 1992-ben nyújtotta be, miszerint férjét – a kiscgazdák helyi vezetőjeként – koncepcióss perben végezték ki. Az eljárás során megállapították, hogy a férfi felbujtó szerepét nem lehetett igazolni, nem volt tanú a Baráthtal való beszélgetésére valamint túlságosan hosszú idő telt el az állítólagos felbujtás és a bűncselekmény között. Ezen megállapítások fényében 1994. június 14-én az ítéletet megsemmisítették.

A Borbély-kultusz elmaradása

Összetett okai vannak, hogy miért nem épült ki Borbély-kultusz dacára a sajtó kísérleteinek. Adva volt egy nagy társadalmi különbségekkel rendelkező település és egy szegényparaszt áldozat, a kommunista párt fontos helyi embere. Csakhogy a gyilkosság maga nem volt olyan egyértelmű, mint azt a sajtó kezdetben láttatta; Kovács Aladár bűnösségét nem lehetett igazolni, a politikai indíték az elkövető esetében sem volt kimutatható. Sőt, Baráth Istvánnak a kommunista ideológia logikáját követve éppen a rendszer támogatójának kellett volna lennie, hiszen szegényparaszti sorból származott, „dolgozó parasztnak” minősült. „Dolgozó parasztnak,” akiket a „rendszer fel szokott karolni,” a pusztamonostori események mégis azt mutatják, hogy a megtorlás ezt a réteget is elérte.

Végül pedig Borbély Miklós személye sem volt megfelelő a mártírszerepre, főként azért nem, mert 1945 októberi tettei a kommunisták szemében is kompromittáltak. Ráadásul halála nem lett egy szocialista fordulat nyitánya a községben, ahogy ezt a helyi pártmunka vagy éppen a kollektivizálás kudarcai mutatták. Pusztamonostor lakói minden terhes társadalmi örökség, minden szociális probléma ellenére sem hitték el a kommunista megváltás-ígéreteket, hanem minden nehézség ellenére is szembeszegültek annak türelmetlen társadalom-átalakítási kísérletével.

⁸⁸ BFL VII. 5. c. 4380/1949Per újrafelvételi kérelem

⁸⁹ Uo.

Források és szakirodalom

BFL = Budapest Főváros Levéltára

VII. 5. c. 4380/1949. Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék iratai.

Büntető perek iratai

XXV. 2. b. 2719/1948. Budapesti Népügyészség iratai. Büntető iratok

MNL JNSZML = Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára

IV. 422. Jász-Nagykun Szolnok megye főispánjának iratai 1945–1950

V. 633. Pusztamonostor nagyközség iratai 1948–1950

XVII. 505. Jászsági Felsőjárás Földigénylő Bizottság iratai

XVII. 546. A Pusztamonostori Földigénylő Bizottság iratai

XXXV. 41. 2. MDP Jászberény járási bizottság iratai 1948–1955

XXXV. 41. 22. Agitációs és propaganda munkával kapcsolatos iratok,
jelentések, levelek

XXXV. 41. 2. 30. DÉFOSZ titkár meggyilkolásával kapcsolatos iratok

XXXV. 41. 35. Mezőgazdasági termelészövetkezetek szervezése

XXXV. 41. 44. Dolgozók bejelentései, panaszai

MDP Szolnok Megyei Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei:

https://library.hungaricana.hu/hu/collection/partiratok_JNSZML_mdp_vb/

(A letöltés ideje: 2019. január 11.)

Bagi–Soós, 1989 = Bagi Gábor–Soós Imre: Pusztamonostor. Adatok Szolnok megye történetéből II. Főszerk. Botka János. Szolnok, 1989. 117–131.

Bathó, 2011 = Bathó Edit: A Jászság települései. Szülőföldünk, a Jászság. Helytörténeti olvasókönyv. Szerk. Bathó Edit–Papp Izabella. Jászberény, 2011. 392–429.

bellusi Baross, 1893 = bellusi Baross Károly: Magyarország földbirtokosai. Az összes 100 holdnál többel bíró magyar birtokosok névsora, a tulajdonukban lévő földterületek művelési ágak szerinti feltüntetésével. Bp., 1893.

Besenyi, 2008 = Besenyi Vendel: Nem beszéltek a velük történekről. A jászboldogházi kulákok elleni megtorlás és rekvirálás története. Jászsági évkönyv. 2008. 197–203.

Bódy–Horváth, 2015 = Bódy Zsombor–Horváth Sándor: 1945 és a háború társadalma: kutatási keretek. 1944/1945: társadalom a háborúban. Folytonosság és változás Magyarországon Szerk. Bódy Zsombor–Horváth Sándor. Bp., 2015. 7–12.

Bojtos, 2017 = Bojtos Gábor: Adatok a malenkij robot jászsági eseményeihez. Jászsági évkönyv, 2017. 55–76.

Bolgár, 2011 = Bolgár Dániel: A kuláküldözés fogalomtörténeti vetülete. Múltunk, 2011 2. sz. 51–61.

- Bottoni, 2018 = Bottoni, Stefano: A román sztálinizmus sajátosságai: folytonosság és törésvonalak az állami erőszak formáiban. Sztálin árnyékában. A szovjet modell exportja Kelet–Közép–Európában (1944–1948) Szerk. Mitrovics Miklós. Bp., 2018. 243 – 260
- Cseh, 2017 = Cseh Dániel: Demokratikus önszerveződés vagy presztalinizáció? Az átmenet évei Jászberényben (1944–1949). Vidéktörténet I. Életvilágok és társadalmi gyakorlatok a 18–20. században. Főszerk. Horváth Gergely Krisztián. Bp., 2017. 303–338
- Csönge, 2011 = Csönge Attila: „A földért harcolni kell! Adalékok a második világháborút követő földosztás történetéhez” Zounuk 26. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve. Szolnok, 2011. 407–438
- Csönge, 2014 = Csönge Attila: „...már nem soká lesz főispán, mert helyzete megintgott” Földi István főispán és kora. Zounuk 28. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve. Szolnok, 2014. 271–305.
- Csönge, 2016 = Csönge Attila: Földosztás Jászberényben (1945–1948). Vízöntő: Ünnepi kötet a Jászságról Bathó Edit tiszteletére. Szerk. Bánkiné Molnár Erzsébet. Szolnok, 2016. 207–214.
- Fitzpatrick, 1994 = Fitzpatrick, Sheila: Stalin's Peasants. Resistance and Survival in the Russian Village after Collectivization. New York–Oxford, 1994.
- Földi, 2012 = Földi József: Hatvan éve történt: Árokszállási gazdacsaládok kitelepítése a Hortobágyra. Jászsági évkönyv, 2012. 302–306.
- Geccsényi–Selmeczi, 1974 = Geccsényi Lajos–Selmeczi László: Értünk éltek. A forradalmi munkásmozgalom kiemelkedő, elhunyt Szolnok megyei harcosainak életrajzgyűjteménye. Szolnok, 1974.
- Horváth, 2016 = Horváth Gergely Krisztián: Vidék egy agrártársadalomban? A rurális társadalomtörténet lehetőségei. Vidéki élet és vidéki társadalom Magyarországon. Rendi társadalom–polgári társadalom 28. Szerk. Pap József–Tóth Árpád. Bp., 2016. 11–28.
- Jenei, 1970 = Jenei Károly: A földigénylő bizottságok (1945–1947). Levéltári Közlemények 41. 133–166.
- Jobst, 2018 = Jobst Ágnes: Egy szervezkedés koreográfiája: a csepregi „fegyveres összeesküvés. Vakvágány: a „szocializmus alapjainak lerakása” vidéken a húsz-ötvenes években 1. Szerk. Horváth Gergely Krisztián. Bp., 2018. 411–440.
- Kareniauskaitė, 2015 = Kareniauskaitė, Monika The Criminal Justice System in Soviet Russia and the USSR (1917–1953): Emergence, Development and Transfer to the Lithuanian SSR. Lithuanian Historical Studies, 2015. 20. 151–182.
- Kiss, 2012 = Kiss Erika: A jászsági alsójárást képviselték a parlamentben 1848–1944. Jászsági Évkönyv, 2012. 126–140.

- László, 2012 = László Márton: Egy vidéki gazdálkodó meggyilkolása. Az identitások korlátai. Traumák, tabusítások, tapasztalattörténetek a II. világháború kezdetétől. Szerk. Bögre Zsuzsanna–Keszei András–Ö. Kovács József. Bp., 2012. 81–93.
- MacArthur, 2001 = MacArthur, Douglas: Reminiscences. Annapolis, 2001.
- Mizsei, 2006 = Mizsei Béla: Életpályám. Bp., 2006.
- Ö. Kovács, 2009 = Ö. Kovács József: A kollektivizálási kampány „szocreál” kontextusai Magyarországon (1948–1953) *Aetas* 2009. 4. sz. 32–46.
- Ö. Kovács, 2012 = Ö. Kovács József: A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában. A vidéki Magyarország politika társadalomtörténete. 1945–1965. Bp., 2012.
- Ö. Kovács, 2017 = Ö. Kovács József: Földindulás: A leplezett kommunista diktatúra társadalmi gyakorlata a vidéki Magyarországon 1945-ben. Váltoállítás: diktatúrák a vidéki Magyarországon 1945-ben. Szerk. Csikós Gábor–Kiss Réka–Ö. Kovács József. Bp., 19–65.
- Papp, 2014 = Papp Izabella: „Elődeink nyomát soha ne fújja be a hó.” Film készül a kuláküldözésekről. Beszélgetés Pékár Istvánnal. *Zounuk* 28. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve. Szolnok, 2014.. 363–380.
- Pethő, 1999 = Pethő László: Egy mikrorégió az ezredfordulón. Tanulmányok, szociográfiák, publicisztikák. Bp., 1999.
- Petrescu, 2013 = Petrescu, Cristina: From Robin Hood to Don Quixote. Resistance and Dissent in Communist Romania. Editura Enciclopedică. Bukarest, 2013.
- Scheftsik, 1935 = Scheftsik György: Jász-Nagykun-Szolnok vármegye monográfiája. Pécs, 1935.
- Sokolovsky, 1990 = Sokolovsky, Joan: Peasants And Power: State Autonomy And The Collectivization of Agriculture in Eastern Europe. San Francisco–Oxford, 1990.
- Sugárné, 2003 = Sugárné Koncsek Aranka: Jász történelmi arcképcsarnok. Jászberény, 2003.
- Szabó, 2012 = Szabó Csaba: A katolikus egyház elleni koncepciós perek Magyarországon (1946–1972). A történettudomány szolgálatában. Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére. Szerk. Baráth Magdolna–Molnár Gábor. Bp–Győr, 2012. 851–862.
- Tóth, 2016 = Tóth, Judit: Kulak in Political Cartoons of the Rákosi-Era. Countryside and Communism in Eastern Europe: Perceptions, Attitudes, Propaganda. Szerk. Sorin, Radu–Budeancă, Cosmin, Bécs. 2016. 637–655
- Valuch, 2001 = Valuch Tibor: Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében. Bp., 2001.
- Varga, 2001 = Varga Zsuzsanna: Politika, paraszti érdekérvényesítés és szövetkezetek Magyarországon. Bp., 2001.
- Varga, 2006 = Varga Zsuzsanna: A falusi társadalom feszültséggócjai az 1950-es évek közepén. *Múltunk* 2006. 4. sz. 223–239.

- Verdery, 2009 = Verdery, Katherine: Exploiters Old and New: Making and Unmaking “Rich Peasants” in Aurel Vlaicu (Hunedoara Region) Transforming Peasants, Property and Power. Szerk. Iordachi, Constantin–Dobrincu, Dorined. Bp–New York, 2009. 307–328.
- Viola et al, 2005 = Viola, Lynne–Danilov, V. P.–Ivnitskii, N. A.–Kozlov, Denis: The War Against the Peasantry, 1927–1930. The Tragedy of the Soviet Countryside. New Haven–London, 2005.
- Viszket, 2013 = Vizket Zoltán: A magyar szövetkezeti mozgalom múltja. ArchívNet 2013. 3. 13. sz.
- Wegren, 2005 = Wegren, Stephen K.: Land Reform in the Former Soviet Union and Eastern Europe. London–New York, 2005.
- Závada, 1999 = Závada Pál: Teljes erővel. Agrárpolitika 1949–1953. Magyarország társadalomtörténete 1945–1989. Szerk. Fokasz Nikosz–Örkény Antal. Bp., 1999. 206–221.

A tanulmány táblázataihoz felhasznált adattárak:

- Magyarország kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági címtára, 1924. Budapest.(https://library.hungaricana.hu/hu/collection/fszek_kereskedelmi_ipari_mezogazdasagi_cimtar/ 2018.12.10.)
- Országos Mezőgazdasági Címtár V. kötet (Tiszántúl) szerkesztő bizottság: vitéz Czeglédy Béla–dr. Gesztelyi Nagy László–Kiss Elemér–Kulin István–dr. Ormándy János 1930. évi népszámlálás 2. Foglalkozási adatok községek és külterületi lakotthelyek szerint, továbbá az ipari és kereskedelmi nagyvállalatok (1934)II. Részletes kimutatások 2. A mezőgazdaság és kertészet, továbbá az ipar részletezése községenként s a nagyobb városok és községek kerületei